

Warszawa, 31-01-2024 r.

RZECZNIK PRAW OBYWATELSKICH

III.554.7.2023.JA

Pani dr Agnieszka Dziemianowicz-Bąk
Ministra Rodziny, Pracy i Polityki
Społecznej
e-PUAP

Szanowna Pani Ministro,

do Rzecznika Praw Obywatelskich wpłynęła skarga dotycząca trudnej sytuacji osób, które jako małoletnie dzieci przybyły z Ukrainy do Polski po 24 lutego 2022 r. i zostały umieszczone w pieczy zastępczej. Z informacji przekazanych Rzecznikowi wynika, iż osoby te po uzyskaniu pełnoletności muszą opuścić placówki pieczy, tj. rodziny zastępcze i placówki opiekuńczo-wychowawcze nawet w sytuacji, gdy kontynuują jeszcze naukę w Polsce. Sytuacja taka wzbudza zaniepokojenie Rzecznika.

Ustawa o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa¹ - dalej jako: specustawa nie określa w sposób szczególny sposobu postępowania w stosunku do obywateli Ukrainy umieszczonych w placówkach pieczy zastępczej po osiągnięciu przez nich pełnoletności. Artykuł 27 specustawy dotyczący m.in. zapewnienia pieczy zastępczej pozbawionym opieki i wychowania rodziców dzieciom będącym obywatelami Ukrainy, swym zakresem podmiotowym obejmuje jedynie dzieci, a więc osoby niepełnoletnie. Ustęp 7 art. 27 wprost wskazuje, iż obywatele Ukrainy, przebywający na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, których pobyt na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej jest uznawany za

¹ ustawa z dnia 12 marca 2022 r. o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa (Dz. U. z 2023 r. poz. 103 ze zm.)

legalny na podstawie art. 2 ust. 1 specustawy, są uprawnieni do uzyskania wsparcia, o którym mowa w dziale II ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej.

Natomiast zgodnie z art. 5 ust. 1 ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej² ustawę stosuje się do:

1) osób posiadających obywatelstwo polskie: a) mających miejsce zamieszkania na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, b) niemających miejsca zamieszkania na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, ale przebywających na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej;

2) mających miejsce zamieszkania na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej obywateli państw członkowskich Unii Europejskiej, państw członkowskich Europejskiego Porozumienia o Wolnym Handlu (EFTA) - stron umowy o Europejskim Obszarze Gospodarczym lub Konfederacji Szwajcarskiej oraz członków ich rodzin w rozumieniu art. 2 pkt 4 ustawy z dnia 14 lipca 2006 r. o wjeździe na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, pobycie oraz wyjeździe z tego terytorium obywateli państw członkowskich Unii Europejskiej i członków ich rodzin (Dz.U. z 2021 r. poz. 1697 oraz z 2023 r. poz. 547), posiadających prawo pobytu lub prawo stałego pobytu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej;

2a) osób umieszczonych w pieczy zastępczej na podstawie orzeczenia sądu lub innego organu państwa obcego za zgodą sądu polskiego;

3) cudzoziemców mających miejsce zamieszkania w Rzeczypospolitej Polskiej na podstawie: a) zezwolenia na pobyt rezydenta długoterminowego Unii Europejskiej, b) uzyskania w Rzeczypospolitej Polskiej statusu uchodźcy lub ochrony uzupełniającej;

4) cudzoziemców mających miejsce zamieszkania i przebywających na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej na podstawie: a) zezwolenia na pobyt stały, b) zezwolenia na pobyt czasowy udzielonego w związku z okolicznością, o której mowa w art. 186 ust. 1 pkt 3 ustawy z dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach (Dz.U. z 2023 r. poz. 519, 185 i 547);

5) cudzoziemców przebywających na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, którym zostało wydane tymczasowe zaświadczenie tożsamości cudzoziemca.

² ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. (Dz. U. z 2023 r. poz. 1426 ze zm.)

6) mających miejsce zamieszkania na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej obywateli Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej oraz członków ich rodzin, o których mowa w art. 10 ust. 1 lit. b, d, e lub f Umowy o wystąpieniu Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej z Unii Europejskiej i Europejskiej Wspólnoty Energii Atomowej (Dz.Urz. UE L 29 z 31.01.2020, str. 7, ze zm.), posiadających prawo pobytu lub prawo stałego pobytu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej.

W myśl art. 5 ust. 2 ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej osoba, o której mowa w ust. 1 pkt 1-3, nie traci uprawnień określonych w dziale IV ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej w przypadku podjęcia nauki poza granicami Rzeczypospolitej Polskiej. Przepisy działu III ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej stosuje się także do małoletniego cudzoziemca niewymienionego w ust. 1 pkt 2-4, przebywającego na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (art. 5 ust. 3 ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej).

W świetle powyższego zasadnicze dla ustalenia sposobu postępowania wobec obywatela Ukrainy, który przebywając na terenie Polski w rodzinnej lub instytucjonalnej pieczy zastępczej osiągnął pełnoletność, ma podstawa prawna pobytu danego obywatela Ukrainy na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej. W zależności bowiem od podstawy prawnej pobytu w Polsce następuje ustalenie, czy przepisy ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej mają zastosowanie do danego wychowanka pieczy zastępczej i w jakim zakresie m.in. czy wychowanek podlega regulacjom ustawowym również po osiągnięciu pełnoletności.

W obowiązującym stanie prawnym do obywateli Ukrainy – uchodźców wojennych uzyskujących pełnoletność w pieczy zastępczej nie mają zastosowania przepisy działu III ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, a w szczególności art. 37 ust. 2 stanowiącego, iż osoba, która osiągnęła pełnoletność przebywając w pieczy zastępczej, może przebywać w dotychczasowej rodzinie zastępczej, rodzinnym domu dziecka, placówce opiekuńczo-wychowawczej albo regionalnej placówce opiekuńczo-terapeutycznej za zgodą odpowiednio rodziny zastępczej, prowadzącego rodzinny dom dziecka, dyrektora placówki opiekuńczo-wychowawczej albo dyrektora regionalnej placówki opiekuńczo-terapeutycznej, nie dłużej jednak niż do ukończenia 25. roku życia, jeżeli: uczy się w szkole; uczy się w uczelni; uczy się u pracodawcy w celu przygotowania zawodowego; uczy się na kursach, jeżeli ich ukończenie jest zgodne z indywidualnym programem usamodzielnienia; legitymuje się orzeczeniem o znacznym lub umiarkowanym stopniu

niepełnosprawności. Bezpośredniego zastosowania wobec tej grupy wychowanków pieczy nie mają także przepisy ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej regulujące proces usamodzielnienia, tj. przepisy znajdujące się w dziale IV ustawy.

Powyższe oznacza, iż brak jest rozwiązań prawnych, które umożliwiłyby kompleksowe zabezpieczenie praw dzieci – uchodźców wojennych z Ukrainy, które osiągnęły pełnoletność w pieczy zastępczej i formalnie spełniają, w równym stopniu co inni wychowankowie, warunki do pozostania w dotychczasowych formach pieczy zastępczej. W omawianym aspekcie wymaga podkreślenia, że na władzy publicznej spoczywa obowiązek kreowania spójnej systemowo polityki socjalnej oraz wspierającej dzieci, a gwarancje szczególnej pomocy i opieki władz publicznych względem dzieci pozbawionych opieki rodziców, wynikające z art. 72 ust. 2 Konstytucji RP, nie mogą być respektowane wybiórczo. Dobro wszystkich wychowanków pieczy zastępczej powinno być traktowane jako cel nadrzędny z uwagi m.in. na wskazane wyżej gwarancje konstytucyjne i obowiązek zapewnienia dzieciom ochrony i opieki wynikający z art. 3 Konwencji o prawach dziecka³.

Realizacja przez państwo zadań w zakresie systemu pieczy zastępczej nie może odbywać się w sposób narażający na szwank dobro dzieci-wychowanków, gdyż podważa to nie tylko wiarygodność powołanych gwarancji co do zapewnienia dzieciom prawa do specjalnej ochrony i pomocy, ale narusza także prawa dziecka.

W kontekście przedmiotowej sprawy pragnę także zwrócić uwagę Pani Ministry na okoliczność, iż mechanizm ochrony czasowej uruchomiony decyzją wykonawczą Rady UE 2022/382 z dnia 4 marca 2022 r. stwierdzającą istnienie masowego napływu wysiedleńców z Ukrainy w rozumieniu art. 5 Dyrektywy 2001/55/WE⁴ (dalej: dyrektywa), w związku z jego przedłużeniem do dnia 4 marca 2024 r., w dalszym ciągu obejmuje dzieci, które przybyły do Polski z Ukrainy. W art. 21-23 dyrektywy określono zasady powrotu osób korzystających z tymczasowej ochrony oraz osób, w odniesieniu do których tymczasowa ochrona została zakończona, i wskazano, że powroty odbywają się z właściwym poszanowaniem godności ludzkiej. W przypadku stosowania powyższych przepisów w odniesieniu do dzieci, powroty powinny być więc

³ Konwencja o prawach dziecka przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r. (Dz. U. z 1991 r. Nr 120, poz. 526 ze zm.)

⁴ Dyrektywa Rady UE 2001/55/WE z dnia 20 lipca 2001 r. w sprawie minimalnych standardów przyznawania tymczasowej ochrony na wypadek masowego napływu wysiedleńców oraz środków wspierających równowagę wysiłków między Państwami Członkowskimi związanych z przyjęciem takich osób wraz z jego następstwami.

organizowane z uwzględnieniem dobra i interesu dziecka. Istotne też pozostaje stanowisko Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych do spraw uchodźców w sprawie powrotów do Ukrainy z marca 2022 r.⁵ W stanowisku wezwano państwa do wstrzymania przymusowych powrotów obywateli i byłych stałych mieszkańców Ukrainy ze względu na niestabilną sytuację w Ukrainie. Podniesiono, że zakaz przymusowych powrotów stanowi minimalny standard i musi obowiązywać do czasu, gdy sytuacja w zakresie bezpieczeństwa w Ukrainie ulegnie znacznej poprawie, umożliwiającej bezpieczny i godny powrót.

W opinii Rzecznika Praw Obywatelskich sytuacja braku rozwiązań systemowych dotyczących dzieci – uchodźców wojennych z Ukrainy po uzyskaniu przez nie pełnoletności, gdy ich ewentualny powrót na terytorium Ukrainy niesie uzasadnioną obawę o zdrowie i życie z uwagi na toczące się wciąż działania zbrojne, wymaga pilnych działań legislacyjnych.

Kwestie powyższe były przedmiotem korespondencji Rzecznika Praw Obywatelskich z Ministerstwem Rodziny i Polityki Społecznej. Dyrektor Biura Pełnomocnika Rządu do Spraw Polityki Demograficznej w piśmie z dnia 30 listopada 2023 r.⁶ poinformował Rzecznika, iż sygnalizowane zagadnienia są analizowane przez Ministerstwo celem wypracowania optymalnych rozwiązań.

Działając na podstawie art. 16 ust. 1 ustawy z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (Dz. U. z 2023 r. poz. 1058) zwracam się do Pani Ministry z uprzejmą prośbą o przedstawienie stanowiska odnośnie wskazywanego problemu, poinformowanie o wynikach analiz oraz planowanych działaniach na rzecz poprawy sytuacji dzieci – uchodźców wojennych z Ukrainy osiagających pełnoletność w pieczy zastępczej.

Z poważaniem

Stanisław Trociuk

Zastępca Rzecznika Praw Obywatelskich

/-wydano i podpisano elektronicznie/

⁵ Zob. <https://www.refworld.org/pdfid/621de9894.pdf>

⁶ BPD-V.55.4.97.2023.ES